

Bogdan Georgescu

**BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ
ȘI PUTEREA COMUNISTĂ (1945-1964)**

Contribuții la studiul relațiilor între Biserică și stat

© Editura EIKON

București, Calea Vitan nr. 242, sector 3,
cod poștal 031310, România

Difuzare / distribuție carte: tel/fax: 021 348 14 74
mobil: 0733 131 145, 0728 084 802
e-mail: difuzare@edituraeikon.ro

Redacția: tel: 021 348 14 74
mobil: 0728 084 802, 0733 131 145
e-mail: contact@edituraeikon.ro
web: www.edituraeikon.ro

Editura Eikon este acreditată de Consiliul Național
al Cercetării Științifice din România (CNCS)

Descrierea CIP este disponibilă la Biblioteca Națională a României

ISBN: 978-606-711-302-0

Editor: Valentin Ajder

E I K O N
București, 2015

Respect **Bogdan Georgescu** este absolvent al Facultății de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul” (2007) și al cursurilor de Master ale aceleiași facultăți, secția „Istorie și Tradiție” (2009), doctor în Teologie (2014).

I. Educație și formare:

- 12 septembrie 2014 – Susținerea tezei de doctorat cu titlul „Studiu comparativ al relațiilor între Biserica Ortodoxă și Stat în România și Uniunea Sovietică (1945- 1964). O analiză a raporturilor între Biserică și Stat”, calificativ FB.
- 2010-2013 – Școala doctorală la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul” și pregătirea tezei de doctorat, media de absolvire 10.
- 2007-2009 – Cursuri de masterat secția „Istorie și Tradiție” la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul” din cadrul Universității București, media de absolvire 10, notă lucrare de disertație 10.
- 2007 – Licențiat al Facultății de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul” din cadrul Universității București, media de absolvire 9,22, media licență 9,27.
- 1993 – Licențiat al Facultății de Electrotehnică din cadrul Universității „Politehnica” București, media de absolvire 9,50, media examen de diplomă 10.

II. Lucrări publicate:

- Studiul „Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae în dosarul penal al grupului «Rugul Aprins». Studiu de caz”, în *Teologie și Viață*, 2013, 1-4, pp. 170-187.
- Studiul „Mitropolitul Visarion Puiu. Restauratio (damnatio) memoriae?”, în *Biserica Ortodoxă Română*, 2013, 2.
- Studiul „Ieroschimonahul Daniil Teodorescu în dosarul penal al grupului «Rugul Aprins». Studiu de caz”, în *Mitropolia Olteniei*, 2015, 5-8, în curs de publicare.
- „Pr. Prof. Dr. Constantin Galeriu în dosarele Securității”, lucrare susținută în cadrul sesiunii de comunicări științifice cu tema „Părintele Galeriu – Astăzi”, mănăstirea Oașa, 19-28 iulie 2013, în curs de publicare.
- „135 de ani de la nașterea mitropolitului Visarion Puiu”, în *Lumina*, 12 martie 2014, p. 4.

Cuprins

Lista abrevierilor	7
Introducere.....	9

Partea I

Situația generală a Bisericii Ortodoxe Române..... 21

1. Strategii comuniste de atragere a clerului	21
2. Clerul și arestările	30
3. Patriarhul Nicodim și greva regală	32
4. Epurarea ierarhiei.....	35
5. Imixtiuni ale puterii comuniste în alegerea ierarhilor	40
6. Încercări comuniste de folosire a clerului în lupta politică	56
7. Ierarhi verticali și preoți obedienți puterii politice comuniste	64
8. Învățământul teologic	91
9. Cursurile de îndrumări misionare	95
10. Problema catehizării tineretului (1948-1950)	103

Partea a II-a

Monahismul ortodox românesc (1945-1964)..... 121

1. Prezentare generală a monahismului ortodox la începutul perioadei comuniste	121
2. Cauzele adoptării Decretului 410/1959	127
3. Mănăstirile și provocările Securității	139
4. Decretul 410/1959 și urmările lui	141
5. Călugării cu manifestări anticomuniste și Securitatea	148

Partea a III-a

Grupul „Rugul Aprins” 157

1. Prezentare generală	157
2. Ieroschimonahul Daniil Teodorescu în dosarul „P 202”	1611
3. Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae în dosarul penal al grupului „Rugul Aprins”	174
3.1. Prezentare generală	174

3.2. Dosarul de anchetă	175
3.3. Procesul și recursul	184
3.4. Detenția și eliberarea	188
4. Constantin Joja și grupul „Rugul Aprins”	191

Concluzii	193
Bibliografie	208
Indice de persoane	243

Anexe

Anexa 1. ANIC, fond DGP, dos. nr. 35/1943, vol. II, f. 83	250
Anexa 2. Referat al ministrului afacerilor interne Alexandru Drăghici privind „activitatea contrarevoluționară desfășurată în cadrul mănăstirilor”, ACNSAS, fond documentar, dos. nr. 74, vol. VII, ff. 44-46	251
Anexa 3. Notă informativă a agentei „Dunărea” (Silvia Nedelcovici), privind infiltrarea sa în mănăstirea Văratec, ACNSAS, fond documentar, dos. nr. 74, vol. V, ff. 145-146	255
Anexa 4. NOTĂ asupra felului cum se desfășoară acțiunea de scoatere din monahism a elementelor necorespunzătoare, ACNSAS, fond documentar, dos. nr. 71, ff. 464-467	257
Anexa 5. DECRET privind completarea Decretului nr. 177 din 4 august 1948, pentru regimul general al cultelor religioase (Decretul nr. 410/28 octombrie 1959)	260
Anexa 6. Situația mănăstirilor ortodoxe, ACNSAS, fond documentar, dos. nr. 71, ff. 438-444	263
Anexa 7. Articole publicate de Sandu Tudor în ziarul „Credința” incriminate în dosar, ACNSAS, fond penal, dos. nr. 202, vol. III, ff. 5, 7-10	265
Anexa 8. <i>Certificatul de deces</i> al Ieroschimonahului Daniil Teodorescu ..	270
Anexa 9. <i>Referatul medical de deces</i> al Ieroschimonahului Daniil Teodorescu	271
Anexa 10. Fișa personală din dosarul de penitenciar a Părintelui Stăniloae, ACNSAS, fond penal, dos. nr. 202, vol. VI, f. 165v	272
Anexa 11. Decretul nr. 5/3 ianuarie 1963	273
Anexa 12. Decretul nr. 310/16 iunie 1964	279
Anexa 13. Decretul nr. 411/24 iulie 1964	282

Lista abrevierilor

ACNSAS	Arhivele Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității
AGCOR	Asociația Generală a Clerului Ortodox Român
AMJDIM	Arhiva Ministerului de Justiție, Direcția Instanțelor Militare
ANIC	Arhivele Naționale Istorice Centrale
ANR	Arhivele Naționale ale României
ASR	Arhivele de Stat ale României
ASRI	Arhivele Serviciului Român de Informații
ASSBOR	Arhiva Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române
BOR	Biserica Ortodoxă Română
BND	Blocul Național Democrat
BPD	Blocul Partidelor Democratice
CC	Comitetul Central
CGM	Confederația Generală a Muncii
CP	Codul Penal
CCP	Codul de Procedură Penală
CJM	Codul Juridic Militar
DGP	Direcția Generală a Poliției
DGPCM	Direcția Generală a Penitenciarelor și Coloniilor de Muncă
DGSP	Direcția Generală a Securității Poporului
DGSS	Direcția Generală a Securității Statului

Din punct de vedere oficial, în România nu au mai existat deținuți politici după anul 1964, în realitate însă au existat astfel de cazuri și în anii 1980. Mai mult, deținuții politici „beneficiau” de un regim discreționar de detenție³⁰.

această titulatură începând cu anul 1965, în perioada la care ne referim ea se numea *Republica Populară Română*). Niciunul dintre aceste decrete nu a fost publicat, existând în acest sens o prevedere specială a Secției Grațieri a Direcției Juridice din cadrul Consiliului de Stat.

³⁰ Vezi Dumitru LĂCĂTUȘU, „Sfârșitul Gulagului”, în *Dicționarul comunismului*, Stéphane COURTOIS (coord.), trad. Mihai UNGUREANU, Aliza ARDELEANU, Gabriela CIUBUC, Ed. Polirom, Iași, 2008, p. 696.

Partea I

Situația generală a Bisericii Ortodoxe Române

1. Strategii comuniste de atragere a clerului

Politica religioasă a statului nu a fost modelată după dorința comuniștilor până la instalarea primului guvern Petru Groza, la 6 martie 1945. Comuniștii nu și-au manifestat interesul pentru culte imediat după 23 august 1944, ei fiind preocupați, atunci, de acapararea altor portofolii în noul guvern. În primul guvern Sănătescu³¹, funcția de ministru al Culturii Naționale și Cultelor³², i-a revenit generalului Ion Boițeanu³³, pentru ca în timpul celui de-al doilea guvern Sănătescu³⁴ și în timpul guvernării Rădescu³⁵, portofoliul de ministru al Cultelor și Artelor³⁶ să îi revină lui Gheorghe (Ghiță) Popp, care mai ocupase postul de secretar de stat la acest minister în perioada

³¹ 23 august - 3 noiembrie 1944, vezi <[http://ro.wikipedia.org/wiki/Guvernul_Constantin_Sanatescu_\(1\)](http://ro.wikipedia.org/wiki/Guvernul_Constantin_Sanatescu_(1))>, 14 martie 2012.

³² În perioada 23 august-1 septembrie 1944 acest minister a purtat numele de Ministerul Educației Naționale, vezi George ENACHE, „Strategii de infiltrare și atragere la colaborare a cultelor religioase elaborate de autoritățile procomuniste din România în perioada 1945-1947, cu o privire specială asupra cazului Bisericii Ortodoxe Române”, în *ACNSAS*, 2008, 1, n. 4.

³³ Vezi ***, *Viața religioasă în România*, Secretariatul de Stat pentru Culte, București, 1996, p. 96.

³⁴ 4 noiembrie - 5 decembrie 1944, vezi <[http://ro.wikipedia.org/wiki/Guvernul_Constantin_Sanatescu_\(2\)](http://ro.wikipedia.org/wiki/Guvernul_Constantin_Sanatescu_(2))>, 14 martie 2012.

³⁵ 6 decembrie 1944-28 februarie 1945, vezi <http://ro.wikipedia.org/wiki/Categorie:Guvernele_Rom%C3%A2niei>, 14 martie 2012.

³⁶ S-a revenit la denumirea din perioada 1934-1940, vezi G. ENACHE, „Strategii de infiltrare...”, n. 8.

premergătoare izbucnirii războiului³⁷.

În paralel cu combaterea preoților „reacționari” și criticarea guvernului, FND³⁸ inițiază atragerea de susținători din rândul clerului prin intermediul Uniunii Patrioților și Frontului Plugarilor. Unul din obiectivele declarate ale UP era scoaterea clasei mijlocii, a profesorilor, institutorilor și preoților de sub influența „reacționarilor”. În ceea ce privește atragerea de preoți s-a înregistrat un succes modest³⁹.

În Frontul Național Democrat, în Uniunea Preoților Democrați, în Uniunea Patrioților, erau înscriși preoți, de regulă proveniți din Mișcarea legionară, în frunte cu Constantin Burducea și Valerian Zaharia⁴⁰. Marea majoritate a preoților care s-au încadrat în astfel de organizații erau persoane șantajabile.

Cei ce dețineau portofolii importante în noile structuri ale puterii (precum Vasile Luca, Ana Pauker și alții) doreau să lichideze ceea ce ei numeau „cuibare reacționare și naționaliste”

³⁷ Vezi G. ENACHE, „Strategii de infiltrare...”, p. 55. După Cristian Vasile, Gheorghe (Ghiță) Popp ar fi ocupat funcția de subsecretar de stat la acest minister în perioada interbelică, vezi C. VASILE, „Ascensiunea comunistă...”, p. 90; vezi și C. VASILE, *Biserica Ortodoxă Română...*, p. 40. Gheorghe Popp a făcut parte din delegația română care a semnat la Moscova armistițiul din 12 septembrie 1944. A fost arestat în noaptea de 5/6 mai 1950 și întemnițat la Sighet fără judecată; va fi eliberat în iulie 1955, dar cu domiciliu obligatoriu, vezi Șerban RĂDULESCU-ZONER, *Instaurarea totalitarismului comunist în România*, Ed. Cavallioti, București, 1995, p. 7.

³⁸ Denumirea de „front” este specifică pentru formațiunile comuniste din toate țările subjugate sau unde reușiseră să se infiltreze prin propagandă marxistă; frontul era improvizat din tot felul de formațiuni dirijate de comuniști și care vor fi apoi absorbite de aceștia, vezi Cicerone IONIȚOIU, „Comuniștii în guvernul Sănătescu 2, cu Frontul Național Democrat”, <<http://www.universulromanesc.com/ginta/showthread.php/1169-Comunistii-%C3%AEn-guvernul-Sanatescu-2cu-FrontulNa%C5%A3ional-Democrat>>, 15 martie 2010.

³⁹ Vezi ANIC, fond „CC al PCR-Cancelarie”, dos. nr. 28/1944, f. 70.

⁴⁰ Vezi Adrian GABOR, Adrian Nicolae PETCU, „Biserica Ortodoxă Română...”, pp. 93, 100.

românești din Ardeal aflate inclusiv în școală și în Biserică. Propaganda comunistă întâmpina o rezistență deosebită la Brașov⁴¹ și Sibiu⁴².

În vara anului 1945, în cercurile bisericești, atât în Regat, dar mai ales în Transilvania, circula zvonul cu privire la epurarea unor ierarhi și preoți ardeleni. În contextul dorinței unei curățiri politice, s-a ajuns la adoptarea unor legi ale epurării care doreau o verificare a tuturor instituțiilor, inclusiv cele bisericești. Vasile Luca aprecia că rămășițele fasciste „sunt pătrunse în viața noastră publică, începând cu administrația, aparatul de Stat, Biserica, școala și terminând cu mentalitatea otrăvită a poporului”⁴³.

Bineînțeles că propaganda comunistă ataca în primul rând persoane cunoscute. Astfel preotul Grigorie Pișculescu, alias Gala Galaction, personalitate marcantă a culturii teologice și nu numai, figura printre scriitorii care „ar fi capitulat în fața fascismului, trecând în lagărul dușmanilor poporului român”⁴⁴.

⁴¹ La o ședință, ținută la 6 iulie 1945, cu instructorii centrali și secretarii regionali ai PCR, Paul Lala de la Regionala PCR Brașov prezenta ca pe un mare succes adunarea pe care Uniunea Femeilor Antifasciste din România a reușit să o țină „în Scheiu [Șcheii Brașovului, n.n.], unde este cel mai greu de pătruns în elementul românesc” și remarcă prezența unor preoți la această manifestare, ANIC, fond „CC al PCR-Cancelarie”, dos. nr. 56/1945, f. 7, vezi și C. VASILE, *Biserica Ortodoxă Română...*, n. 7.

⁴² Sibiul reprezenta și el un simbol al românismului; aici se găseau reședința Mitropoliei Ortodoxe a Ardealului și prestigioasa Academie Teologică Andreiană. Un alt centru al românismului îl reprezenta Blajul, pentru greco-catolici, prin prezența aici a reședinței Mitropoliei Române Unite cu Roma.

⁴³ ANIC, fond „CC al PCR-Cancelarie”, dos. nr. 28/1944, f. 63, vezi și C. VASILE, „Ascensiunea comunistă...”, p. 92; vezi și C. VASILE, *Biserica Ortodoxă Română...*, p. 43.

⁴⁴ Vezi articolul „Ce au făcut scriitorii români în timpul războiului”, în *Scântea*, 6 octombrie 1944, p. 2, vezi și C. VASILE, „Ascensiunea comunistă...”, p. 93; vezi și C. VASILE, „Ingerințe politice...”, p. 216; vezi și C. VASILE, *Biserica Ortodoxă Română...*, p. 45.

Intenția partidului comunist de a implica clerul în politică se poate observa încă din 1944. Spre exemplu, în Moldova, în luna decembrie 1944, prefectul județului Vaslui era preotul Neculai Sârbu, din partea FND⁴⁵. În Oltenia, în toamna anului 1944 înlocuirea prin forță a administrației locale, sub pretextul „epurării de fasciști”, era în plină desfășurare și, dacă dăm crezare ziarului *Scântea*, consiliul comunal, instalat în perioada antonesciană în comuna Cetatea-Dolj, a fost alungat la 8 octombrie 1944 cu sprijinul preotului George Mitrică⁴⁶. Tot în Oltenia, Regionala PCR, condusă de inspectorul școlar principal Mihail Roșianu, remarcă faptul că numeroși preoți și învățători erau aderenți sau simpatizanți PNT, între aceștia numărându-se și preotul Ioan Marina, paroh în Râmnicu-Vâlcea. Ca urmare, conducerea comunistă locală a căutat să-i atragă în partid sau să stimuleze opoziția față de Iuliu Maniu în cadrul PNT⁴⁷. Astfel un proces-verbal din 10 septembrie 1944, semnat de liderii BND, secția Vâlcea, prevedea la punctul 2 următoarele: „dacă prefectii se numesc și din [rândul] persoane[lor] civile, comitetul nostru propune pe Părintele I. Marina - R. Vâlcea”⁴⁸.

În discuțiile purtate în luna octombrie 1944 în vederea formării unui nou guvern politic condus de generalul Sănătescu, PCR a acceptat existența unui Minister al Cultelor, propus de

⁴⁵ Vezi ANIC, fond „CC al PCR-Cancelarie”, dos. nr. 32/1944, ff. 20-21; vezi și C. VASILE, „Ascensiunea comunistă...”, p. 87; vezi și C. VASILE, *Biserica Ortodoxă Română...*, p. 36.

⁴⁶ Vezi *Scântea*, 14 octombrie 1944, p. 4, vezi și C. VASILE, „Ascensiunea comunistă...”, pp. 86-87; vezi și C. VASILE, *Biserica Ortodoxă Română...*, pp. 35-36.

⁴⁷ Vezi C. VASILE, „Ascensiunea comunistă...”, p. 87, vezi și C. VASILE, *Biserica Ortodoxă Română...*, p. 36.

⁴⁸ ANIC, fond „CC al PCR-Cancelarie”, dos. nr. 32/1944, f. 8. Semnează din partea PNT, Pr. I. Marina. Cu siguranță, a fost ales din rândul țărăniștilor vâlceni tocmai preotul Ioan Marina datorită faptului că, în august 1944, l-a adăpostit pe Gheorghe Gheorghiu-Dej, evadat din lagărul de la Tg. Jiu. Acest fapt nu reprezintă, însă, un compromis făcut partidului comunist de către viitorul patriarh.

PNT, dar nu a insistat să aibă un titular aici, ci la Educație. La negocierea împărțirii ministerelor de la sfârșitul lunii octombrie⁴⁹, Ministerul Cultelor și Artelor a revenit PNT, iar titularul său a fost Gheorghe (Ghiță) Popp, despre care am mai amintit, un apropiat al lui Iuliu Maniu. Frunțașii comuniști și-au manifestat ateismul abia la momentul premergător instalării celui de-al doilea guvern Sănătescu. Atunci ei au insistat ca miniștrii lor să depună jurământul „fără popă”⁵⁰.

O altă strategie comunistă de atragere a clerului s-a folosit la punerea în aplicare a reformei agrare. Potrivit programului acesteia, urmau să fie exceptate de la expropriere pământurile mănăstirești și bisericești. Excluderea de la expropriere a acestor terenuri a fost dictată chiar de către Stalin. Acesta îi primise la Moscova, la 4 ianuarie 1945, pe Gheorghe Gheorghiu-Dej, Ana Pauker și Gheorghe Apostol pentru a „discuta” măsurile pe care aceștia urmau să le pună în aplicare în România. Iată ce consemnează, în jurnalul său, Gheorghi Dimitrov despre acest subiect:

„Am primit la vilă pe tovarășii români Ana Pauker, Gheorghiu-Dej și Apostol [președintele] sindicatelor.

M-au informat amănunțit despre situația din România și activitatea Partidului Comunist.

Mi-au relatat conversația cu Stalin. Acesta din urmă i-a sfătuit în acest sens:

1. Trebuie acordată, în primul rând, atenție reformei agrare (distribuirea pământurilor marilor moșieri fugiți sau ale agenților germani este deja în curs de desfășurare). **Pământul Palatului și al mănăstirilor nu trebuie deocamdată atins** [subl. n.].”⁵¹

⁴⁹ Este vorba de negocierea portofoliilor pentru cel de al doilea guvern Sănătescu (4 noiembrie - 5 decembrie 1944).

⁵⁰ ANIC, fond „CC al PCR-Cancelarie”, dos. nr. 21/1944, f. 2; stenograma ședinței Consiliului FND din 29 octombrie 1944, vezi și C. VASILE, „Ascensiunea comunistă...”, p. 90 și n. 56; vezi și C. VASILE, *Biserica Ortodoxă Română...*, pp. 40-41 și n. 57.

⁵¹ Florin CONSTANTINIU, „Învățăturile lui Stalin pentru comuniștii din România”, în *Dosarele istoriei*, VI (2001), 5 (57), pp. 15-16. Deci iată că

Petru Groza, președintele Frontului Plugarilor, părând sau mai degrabă mimând că nu știe cine a avut cuvântul hotărâtor în privința pământurilor bisericești, comenta schița programului reformei agrare astfel:

„La preoțime, foarte bine că se face lucrul acesta. Vom scoate o armă puternică din mâna adversarului. Și eu am avut de-a face cu preoții și am văzut cât contează aceștia. Și când vom spune, că nu ne atingem de pământurile lor, îi vom electriza. În felul acesta noi îi putem scoate din mâna adversarului. Să nu ne atingem de ei - este conform [în conformitate, n.n.] cu tradiția acestui popor, și [sic!] în capul căruia s-a născut această idee [sic!], dovedește simț practic și este foarte bine venită.”⁵²

Nu vom insista aici asupra discuțiilor purtate cu această ocazie, ci vom puncta doar faptul că, deși tema discuției era reforma agrară, rezultă că exista sau se preconiza un adevărat program cu privire la politica ce urmează a fi adoptată față de preoți. Acest program politic indică faptul că FND conștientiza forța și importanța preoțimii în orientarea opiniilor și deciziilor populației mai ales la sate, în condițiile în care România era pe atunci o țară agrară. De aceea, FND își propunea să adopte un program prin care să îndepărteze preoțimea de partidele istorice creându-i iluzia că își va păstra drepturile și sub guvernarea FND. În același timp se puneau bazele subminării influenței clerului și ruperii lui de masele țărănești, fenomen ce urma să se desfășoare în timpul reformei agrare sub forma luptei de clasă.

această prevedere era inclusă chiar la primul punct al „discuției”. Se poate spune că Stalin a înțeles foarte bine situația politică din România și a dat dovadă de tact.

⁵² ASR, *România. Viața politică în documente*, Ioan SCURTU (coord.), Ed. „Arhivele Statului din România”, 1994, doc. 45, p. 82, la G. ENACHE, „Strategii de infiltrare...”, p. 58.

După impunerea lui Petru Groza în funcția de prim ministru⁵³, FND a avut la dispoziție și instituțiile statului pentru atingerea obiectivelor sale. În încercarea de a atrage câți mai mulți preoți de partea sa, noul guvern a îmbinat măsurile opresive cu cele de bunăvoință, unul din cele mai importante instrumente în atingerea acestui scop fiind nou înființatul Minister al Cultelor, condus, la început, de controversatul preot Constantin Burducea.

Atragerea preoțimii a reprezentat una din prioritățile politicii comuniste. Astfel, în septembrie 1945, guvernul a anunțat că vor fi eliberați din lagăre toți clericii, care vor putea să se întoarcă în parohiile lor și să-și reia activitatea nestingheriți⁵⁴. În plus, în perioada 16-17 octombrie 1945 a fost organizat, cu fonduri guvernamentale, un Congres general al preoților și al reprezentanților tuturor cultelor. Congresul a beneficiat de tot sprijinul guvernului, în dorința de a i se da fast și strălucire⁵⁵ și a fost deschis chiar de către patriarhul Nicodim, constrâns însă să participe⁵⁶. Primul ministru, Petru Groza, a încercat să impresioneze ascultătorii prezentându-se ca fiu de

⁵³ După căderea guvernului Rădescu, regele a fost nevoit să îl însărcineze pe Petru Groza cu formarea noului guvern, în urma presiunilor exercitate de A.I. Vâșinski, prim vicecomisar al afacerilor externe ale URSS. Ordinele primite de acesta din urmă de la Kremlin erau clare, iar în România staționa o armată de ocupație sovietică numeroasă.

⁵⁴ Vezi Dudu VELICU, *Biserica Ortodoxă în perioada sovietizării României. Însemnări zilnice I. 1945-1947*, studiu introductiv și note Alina TUDOR-PAVELESCU, <<http://www.arhivelenationale.ro/images/custom/image/serban/Dudu%20Velicu%20vol.%20I.pdf>>, p. 45, 10 iunie 2015; vezi și G. ENACHE, „Strategii de infiltrare...”, p. 70.

⁵⁵ Congresul s-a desfășurat la Palatul Parlamentului și s-au cheltuit sume importante de la buget pentru: cazarea delegațiilor străine (bulgară și sârbă) la hotel Athénée Palace, plata organizatorilor și a unora dintre vorbitori etc., vezi D. VELICU, *Biserica Ortodoxă...*, pp. 58, 63.

⁵⁶ De altfel, patriarhul Nicodim a îndeplinit doar o formalitate, după care a părăsit lucrările congresului, fapt ce a impresionat în mod neplăcut delegațiile străine, vezi D. VELICU, *Biserica Ortodoxă...*, pp. 55-56; vezi și G. ENACHE, „Strategii de infiltrare...”, p. 70.